

ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ЗАЩИТНИКА В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС И
НЯКОИ ПОСЛЕДИЦИ ОТ ТЯХНОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ

Десислава Давидкова-Димитрова

OBLIGATIONS OF DEFENCE COUNSEL IN THE CRIMINAL PROCEDURE AND
SOME CONSEQUENCES OF THEIR IMPLEMENTATION

Desislava Davidkova-Dimitrova

Abstract: This study is dedicated to the obligations of defence counsel in the criminal procedure and some consequences of their implementation. The possibilities of refusal to the defendant by a defender and a refusal of defender of accepted defense are discussed. The problem of liability to defence counsel in relation of the statements made in connection with implementing the defense is studied too. Jurisprudence and practice of the Supreme Court of Cassation of the Republic of Bulgaria and of the European Court of Human Rights are also analyzed. Proposals were made on addendum to legislation.

Key words: Defence counsel, defendant, obligations of the defence counsel, main lines of the defense, refusal of defendant by defence counsel, declined defence counsel of accepted defense, liability to defence counsel, functional immunity.

По своята същност фигурата на защитника е част от сложното и съставно право на защита на обвиняемия. Той встъпва в наказателния процес по пълномощие на обвиняемия или по назначение, за да отстоява правата и законните интереси на своя подзащитен, заедно с него и независимо от него, като се ръководи от вътрешното си убеждение, основано на доказателствата по делото и закона.

1. При осъществяване на своите правомощия защитникът е обвързан с изпълнение на редица задължения.

Той е длъжен да оказва правна помощ на обвиняемия и с цялата си дейност да съдейства за изясняване на всички фактически и правни положения, които са в полза на обвиняемия (чл. 98, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК)). Това са основно тези положения, установяването на които оборва обвинението изцяло или частично.

В закона изрично е уредено и задължението му да съгласува с обвиняемия основните линии на защитата (чл. 98, ал. 2 НПК). Поради особеностите на съхраняваните чрез наказателния процес ценности, на защитника е предоставена определена самостоятелност. Безспорно този процесуален участник е длъжен да съгласува с обвиняемия основните линии на защитата, но из-

вън тях сам преценява какви средства и способности да ползва. Нещо повече, в случаите, при които защитникът счита, че основните линии на защитата, предложени от обвиняемия, са несъвместими с неговите задължения, своевременно уведомява обвиняемия и продължава да осъществява дейността си, съобразно собствените възгледи за това. С други думи казано, той не е длъжен да се съобрази с указанията на своя подзащитен. Посоченото положение произтича от правилото, че при извършване на процесуалната си дейност в наказателния процес защитникът се ръководи от вътрешното си убеждение, основано на доказателствата по делото и закона. Водещата идея на защитника, дори и в подобни ситуации, следва да е съхраняване в най-голяма степен интереса на обвиняемия, като продължи да действа само и единствено в негова полза. Противното би било в разрез със съдържанието на функцията, която защитникът е призван да осъществява в наказателния процес. Чрез упражняването на предоставените му процесуални права защитникът е длъжен да се стреми да обори обвинението или да смекчи отговорността, която се следва, в случай че обвиняемият бъде признат за виновен. Защитникът трябва да действа еднопосочно, т.е. само и единствено в полза на обвиняемия, но това

не означава, че е обвързан от указанията на своя подзащитен, които влизат в противоречие със закона и формираното му вътрешно убеждение.

Следва да се посочи, че защитникът не може да отказва правна помощ на обвиняемия по отделни въпроси на обвинението под предлог, че обвиняемият има и друг защитник (чл. 98, ал. 3 НПК). С това положение законът е подчертал неделимостта на задълженията на защитника спрямо техния подзащитен. Когато обвиняемият се е възползвал от правото си, като е ангажирал повече от един защитник те не могат да разделят задълженията си спрямо обвиняемия. За тях не е налице възможността да разграничат осъществяването на правната помощ спрямо последния, като са длъжни да осъществяват защитата в пълен обем.

2. От изтъкнатите, на пръв поглед взаимно противоречиви, положения произтичат редица дискусии в наказателнопроцесуалната доктрина¹. В тях се засяга въпросът относно **колизията между вътрешното убеждение на защитника и това на обвиняемия**². Особеностите на взаимоотношенията между тези участници са неразривно свързани с положението на защитника на представител на обвиняемия и успоредно с това – на самостоятелен субект на наказателния процес, снабден с възможността да формира собствено вътрешно убеждение по въпросите на делото.

Като самостоятелен субект защитникът може по собствена преценка да реши кога, как и в какъв обем да упражни процесуалните права, с които разполага. Като процесуален представител на обвиняемия обаче защитникът по правило е обвързан с волята на представлявания от него подзащитен. Стълкновението между тези две основни и противоположни по своя характер положения възниква когато е налице противопоставяне в техните позиции. Универсален отговор как да се постъпи във всяка подобна ситуация не би могло да бъде даден. Всеки конкретен случай, по повод на който възниква дисхармония в позициите на защитника и неговия подзащитен, е уникален по своя характер, поради което общо решение не

може да бъде намерено. Въпреки това, изхождайки от принципите, заложи в закона, следва да се подчертае, че запазването на доверието на обвиняемия не следва да става за сметка на пропускане от защитника на шансове за реално и ефективно осъществяване на защитата. Защитникът не може да бъде задължен във всички случаи да съблюдава „позиционна солидарност“³ със своя подзащитен, да следва безусловно и на всяка цена неговите желания⁴. Сляпото и безпрекословно подчинение на волята на обвиняемия, без да се държи сметка за резултатността при изпълнение на задълженията на защитника, не следва да се толерира като правилно. То е в разрез, функцията по защитата, по чиято линия осъществяват дейността си обвиняемият и неговият защитник. Влиза в противоречие и със същността на института на защитника като самостоятелен процесуален субект, изграждащ свое вътрешно убеждение на база на доказателствата по делото и закона.

Противопоставянето може да възникне по повод желанието да се извърши или не определено процесуално действие, да се упражни предоставено право или да се поддържа дадена позиция, които обобщено могат да бъдат подведени под понятието „линия на защитата“. В подобни случаи защитникът не е длъжен да възприеме и да се съгласи с волята на обвиняемия, а следва надлежно да уведоми последния за своето гледище, да му разясни последиците, до които съответните действия могат да доведат, и, опирайки се на своето вътрешно убеждение, да продължи да поддържа считаната за правилна линия на защитата. От това не следва, че защитникът има право да действа в противоречие с интереса на своя подзащитен. Напротив, водещо при осъществяването от него дейност трябва да е оборване на обвинението, а когато това не е възможно – смекчаване на тежестта на следващото се наказание.

3. Разгледаните задължения на защитника и произтичащите от самостоятелната му роля последици може да доведат до погрешния извод, че обвиняемият няма възможност за реакция

¹ Вж.: Павлов, С. Осигуряване на гражданите право на защита в наказателния процес на НРБ. С.: Издателство на БАН, 1986, с. 175 – 186.

² По подробно вж.: Трендафилова, Е. Защитникът в наказателния процес на Република България. С.: Софи-Р, 1992, с. 210 – 246.

³ Теорията за позиционната солидарност (принципа на солидарност с позицията на подзащитния) е обоснована в наказателнопроцесуалната литература в началото на XX век – вж.: Велчев, С. П. Ръководство по углавния процес. Т. II. Съдопроизводство. Предмет и движение на процеса. С.: Придворна печатница – 1924, с. 142; По подробно за тази теория вж.: Павлов, С. Цит. съч., с. 175 – 181.; Трендафилова, Е. Цит. съч., с. 220 и сл.

⁴ Вж.: Трендафилова, Е. Цит. съч., с. 232.

спрямо линиите на защитата, поддържани от него-вия защитник, с които не е съгласен и не желае да приеме. Обвиняемият, като основен субект, осъществяващ дейност по линия на защитната функция, разполага с правото да се **откаже от защитника** във всеки момент на производството **като поеме защитата си сам** или **упълномощи друг защитник** (чл. 96 НПК).

Отказът, за да е действителен, трябва да е изразен изрично, ясно и недвусмислено. Отказът трябва да бъде доброволен. В този смисъл той трябва да изхожда от самия обвиняем, а не от друг участник в процеса. Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство⁵ прогласява възможността заподозрените или обвиняемите да се откажат от право, предоставено съгласно директива, ако им е дадена информацията относно съдържанието на съответното право и възможните последици от отказа от него. При предоставянето на такава информация следва да се вземе предвид конкретното състояние на заподозрените или обвиняемите, включително възрастта им и психическото и физическото им състояние. (т. 39 от уводната част на директивата). Отказът и обстоятелствата, при които е бил направен, следва да бъдат отбелязани посредством процедурата за протоколиране в съответствие с правото на съответната държава членка (т. 40 от уводната част на директивата).

Следва да се подчертае, че не се изисква да се установят причините за направения отказ. Обвиняемият не е длъжен да дава обяснения защо решава да се възползва от възможността по чл. 96, ал. 1 НПК. Наред с това е недопустимо защитникът да прави изявления във връзка с оттегляне на пълномощията от страна на неговия подзащитен. Този извод следва от същността на института на защитника, както и от функцията по защитата, по която той осъществява своята дейност в

наказателния процес. Наред с това не могат да се правят изводи във вреда на обвиняемия, за това, че се е възползвал от правото си и се е отказал от привличения в процеса защитник или го е заменил с друг.

Във връзка с разглежданата материя е необходимо да се изтъкне разликата между отказ да се упражни правото на защитник, отказ от упълномощен защитник и отказ от право на защитник. Трите хипотези са същностно различни, поради което следва да бъдат разгледани самостоятелно.

От диспозитивния характер на правото на защита следва, че обвиняемият може да упражни своите права, но не е длъжен да го стори. За това по правило не може да бъде принуден да упълномощи защитник, който да го подпомага при осъществяване на функцията по защита.

По подобен начин следва да се разсъждава и при втората хипотеза – обвиняемият във всеки един момент на развитие на процеса може да се откаже от упълномощения от него (или назначен по реда на доброволната защита по назначение⁶) защитник, като на негово място привлече друг или се възползва само от правото си на лична защита. В случай че е налице хипотеза, която предполага задължително участие на защитник, то, ако обвиняемият не ангажира адвокат по свой избор, ръководно-решаващият орган ще назначи служебен.

По различен начин следва да се разгледа проблемът относно възможността на обвиняемия да се окаже от право на защитник. Подобен отказ е недопустим. Дори и да заяви отказ от право да има защитник, това не води до никакви правни последици, т.е. обвиняемият не загубва правото си и винаги, когато реши може го упражни.

4. В контекста на изследваната материя е въпросът относно отказа на защитника от приетата защита. Разпоредбата на чл. 95 НПК изрично постановява, че защитникът не може да се откаже от приетата защита. Законът допуска

⁵ Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане (ОВ L 294 от 6.11.2013 г.), в сила за България и за другите държави членки от 26.11.2013 г.; По подробно за директивата вж.: **Чинова, М., П. Панова.** Новата директива относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство. – Норма, 2014, № 2, с. 1 – 10 и № 3, с. 55 – 78.

⁶ „Известно е от правната теория и съдебната практика, че не всички форми на задължителна адвокатска защита по чл. 94, ал. 1 НПК са абсолютни. ... Още повече, подсъдимият е изразил ясно и недвусмислено волята си, че ще се защитава сам във въззивното производство, без участието на неявил се служебен защитник. При тези данни е отпаднало и едното от кумулативно изискуемите се основания по т. 9 – подсъдимото лице да желае служебна защита. ... Следователно, манифестирайки волята си да се защитава сам във въззивната инстанция, последваща първоначалното му желание да има назначен служебен защитник в производството пред Бл. ОС, той е упражнил правото си на отказ от служебна защита по чл. 96, ал. 1 НПК.” – Решение № 320 от 19.08.2011 г. по н. д. № 1640/2011 г., н. к., III н. о. на ВКС.

едно изключение от това правило, а именно – освен ако стане невъзможно да изпълнява задълженията си по независещи от него причини. При подобни хипотези законът му възлага задължение да уведоми своевременно обвиняемия и съответния орган.

В случай че действително са налице уважителни причини обвиняемият задължително трябва да бъде уведомен за невъзможността на защитника да продължи да изпълнява задълженията си. Едва тогава, след като обвиняемият е научил това обстоятелство и е заявил изрично дали ще се възползва от правото си да упълномощи защитник по свой избор или не, ръководно-решаващият орган може да пристъпи към назначаване на защитник по реда на ЗПП. В противен случай би се допуснало съществено нарушение на процесуалните правила, касаещо нарушаване правото на защита на обвиняемия, изразяващо се в нарушение разпоредбата на чл. 96, ал. 2 от НПК.⁷ ВС е имал повод да се произнесе, че отказ от защита от страна на защитника е недопустим, независимо от формата, в която е направен.⁸

5. Изясняването на последиците от изпълнение на задълженията от защитника налага разглеждане на проблема относно отговорността, която този субект носи по повод на изявления, направени във връзка с осъществяване на защитата в наказателния процес. Поспециално – следва ли да се ангажира наказателната отговорност на защитника за изказани лични оценки и мнения при произнасяне на защитната реч по време на етапа на съдебните прения, чрез подвеждането им под състава на клеветата като „разгласяване на позорно обстоятелство“.

Както в съдебната практика, така и доктрината⁹ се приема, че предмет на престъп-

лението по чл. 147 НК могат да бъдат твърдения с конкретно съдържание, които носят информация за точно определено обстоятелство или явление. Необходимо е то да е позорно, укоримо, недостойно от гледна точка на общоприетите морални разбирания и да предизвиква еднозначна отрицателна оценка на обществото, а не да представлява оценъчно съждение, което се извежда чрез предположения, интерпретации или други форми на субективна психическа дейност. Общоприето е, че начинът на мислене не може да се криминализира, тъй като резултатите от него не са еднозначни и не подлежат на доказване, поради което деецът не може да носи наказателна отговорност за чужди изводи, оценки, разсъждения и предположения¹⁰.

ВКС е имал повод да изтъкне¹¹, че личната оценка не нарушава правни забрани. Тази оценка е резултат от мисловните процеси и анализ на факти, които лицето е направило във връзка с дейността си като защитник. Налице са съждения, умозаклучения, функция от правото на свободно изразяване на гражданите. За разлика от фактите и обстоятелствата, които имат обективно изражение в действителността, мнението и оценката на фактите и обстоятелствата не подлежат на възражение за истинност или не. Следователно те не могат да бъдат средство за осъществяване на изпълнителното деяние на престъплението клевета и не са елемент от неговия състав. От цитираният съдебен акт се извлича разбирането, че когато изявленията са направени въвеждащо заседание, в хода на съдебните прения, с цел защита правата на подсъдимия и поддържането на определена защитна теза, то съдът е този, който ще я приеме за доказана или отхвърли, като изложи мотиви затова. Изявленията на защитника са мис-

⁷ В този смисъл вж.: Определение № от 22.10.2013 г. по ВЧНД № 330/2013 г. на Окръжен съд Ямбол.

⁸ Решение № 1122 от 22.10.1958 г. по н. д. № 1092/58 г., II н. о. на ВС.

⁹ По подробно за престъплението клевета вж.: **Велчев, Б.** Престъпления от частен характер. С.: Сиела, 2015, с. 89 – 113; **Раймундов, П.** Обида и клевета. С.: Феня, 2009.

¹⁰ В този смисъл е Решение № 80/09.03.1998 г. по н. д. № 766/1997 г., II н. о.

¹¹ Вж.: Решение № 272 от 28.08.2015 г. по н. д. № 596/2015 г., III н. о. на ВКС. Цитираното решение е произнесено по искане за възобновяване на наказателното производство по внчхд № 493/2014 г. по описа на Русенския окръжен съд и отмяна на постановената въззивна присъда, с която е признан за виновен адвокат В. Т. като на осн. чл. 148, ал. 2, вр. ал. 1, т. 1, вр. чл. 147, ал. 1, пр. 1 от НК и чл. 78а от НК го е освободил от наказателна отговорност и му е наложил административно наказание „глоба“ в размер на хиляда и петстотин лева. В. Т. е бил осъден да заплати на частния тържител сумата от две хиляди лева, представляваща обезщетение на претърпени неимуществени вреди, ведно със законната лихва, считано от 03.10.2013 г., като в останалата част, до пълния предявен размер съдът е отхвърлил иска. В тежест на осъдения са били възложени направените от частния тържител разноски. ВКС е възобновил наказателното производство, отменил е изцяло постановената присъда, признан е подсъдимия за невиновен и го оправдал по обвинението за извършено престъпление по чл. 148, ал. 2, вр. ал. 1, т. 1, вр. чл. 147, ал. 1 от НК, а предявеният граждански иск – отхвърлен.

ловен израз на лична оценка и собствена позиция в обсега на свободата на правото на изразяване на личността, поради което не представляват клеветнически твърдения.¹²

Когато ЕСПЧ разглежда случаи, свързани с изявления, които националните съдилища са счели за клеветнически или обидни, първо изследва въпроса как те следва да се категоризират – като фактически твърдения или като оценъчни съждения. Фактическите твърдения изискват доказателство за истинността им, като повдигат въпроси за тежестта на доказване и стандарта на доказване от жалбоподателите. От друга страна, оценъчните съждения като мнения и коментари се считат за неподлежащи на доказване. ЕСПЧ критикува националните съдилища, че не правят това важно разграничение изцяло¹³ или че не са диференцирали тези два елемента в спорните изявления.

Въпросът следва да се разгледа и от позицията на свободата на словото. ЕСПЧ е имал повод да подчертае, че „свободата на словото е една от основите на демократичното общество ... и се отнася и за информация и идеи, които обиждат, шокират или смушават. Свободата на изразяване, така, както е закрепена в чл. 10 ЕКПЧ, е подчинена на редица изключения, които обаче следва да се тълкуват ограничително и необходимостта от всяко ограничение трябва да бъде убедително установена”¹⁴. ЕСПЧ в своята прак-

тика подчертава, че разпоредбата на чл. 10, т. 1 ЕКПЧ изисква свобода на изразяване на защитниците пред съда, която да гарантира задължението им ревностно да защитават интересите на клиентите си и да не бъдат повлиявани от смразяващия ефект на евентуална санкция¹⁵.

С оглед изложеното, считаме за неприемливо и несъвместимо със стандартите за справедлив съдебен процес, ангажирането на наказателна или друга отговорност спрямо лице, което в качество си на защитник в наказателен процес, е упражнило права, гарантирани му от Конституцията на Република България (КРБ), НПК и Закона за адвокатурата (ЗА), като е изразило свободно мнението си в хода на съдебните прения, с единствената цел – защита правата на подзащитния му.

De lege ferenda следва да се предвиди разпоредба, по подобие на магистратския функционален имунитет, която да не допуска търсене на отговорност от защитниците, за изявленията, които са направили във връзка с поверената им защита. Съгласно чл. 132, ал. 1 КРБ при осъществяване на съдебната власт съдиите, прокурорите и следователите не носят наказателна и гражданска отговорност за техните служебни действия и за постановените от тях актове, освен ако извършеното е умишлено престъпление от общ характер. Считаме за удачно НПК да бъде допълнен като в чл. 99 се създаде нова разпоредба, съг-

¹² По подробно вж.: Решение № 272 от 28.08.2015 г. по н.д. № 596/2015 г., Шн.о. на ВКС.

¹³ Така вж.: Бейтс, Е., К. Бъкли, М. О’Бойл, К. Уорбрик, Д. Харис, Право на Европейската конвенция за правата на човека, С.: „Сиела“, 2015, с. 837.

¹⁴ Решение от 25.06.1992 г. по делото *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, A-239.

¹⁵ По делото *Nikulav. Finland*, 31611/96, 21 март 2002 г., жалбоподателката е обвинила прокурор Т. в незаконосъобразни действия. Съдът отбелязва, че тази критика е била насочена към стратегията на обвинението, която според нея е била избрана от Т. (§ 51). Съдът отбелязва също, че изявленията на жалбоподателката са били ограничени в рамките на съдебната зала (§ 52). Във връзка с това Съдът подчертава задължението на съдилищата и на председателстващия съдия да ръководят производството по начин, който да осигури коректното поведение на страните и преди всичко справедливостта на процеса, вместо да разглеждат в последващо производство уместността на изявленията на страната, направени в съдебната зала (§ 53). „... в резултат на наказателното производство от частен характер, иницирано от прокурора, жалбоподателката е била осъдена единствено за клевета при условията на небрежност. От значение е също така, че ВС е отменил наложеното ѝ наказание, заради маловажността на престъплението. Въпреки че глобата ѝ била отменена, нейното задължение да заплати обезщетение за вреди и разноски е останало. Така заплахата върху критиките на защитниците по отношение на противната страна в наказателното производство – за какъвто прокурорът безусловно следва да се счита, е трудно съвместима със задължението им да защитават ревностно интересите на своите клиенти. От това следва преди всичко, че самите защитници трябва да преценяват относимостта и уместността на аргументите на защитата под контрола на съдийския състав, без да бъдат повлиявани от потенциалния „смразяващ“ ефект на дори относително лека санкция или задължение за плащане на обезщетение за понесени вреди или направени разноски ...” (§ 54). Въз основан на тези съображения ЕСПЧ стига до заключение, че е нарушен чл. 10 от Конвенцията, тъй като решението, с което ВС е потвърдил виновността на жалбоподателката и я е осъдил да заплати обезщетение за вреди и разноски, не е било пропорционално на преследваната законна цел (§ 56); във връзка с разглеждания проблем вж.: Доковска, Д. Защита по н. д. № 596/2015 по описа на ВКС. – Адвокатски преглед, 2015 г., № 9, с. 25 – 31.

ласно която: „При осъществяване на правна помощ на обвиняемия защитникът не носи наказателна и гражданска отговорност за действия и изявления, направени във връзка с осъществяваната защита, освен ако извършеното е умишлено престъпление от общ характер.“ Преследваната цел може да се постигне и посредством допълване на ЗА, като в глава осма „Права на адвоката“ се създаде нов член, съгласно който: „При упражняването на адвокатската професия адвокатът или адвокатът от Европейския съюз не носят наказателна и гражданска отговорност за техните действия и изявления, направени във връзка с осъществяваната защита, освен ако извършеното е умишлено престъпление от общ характер.“ Предлаганата промяна в процесуалния закон считаме за по-удачна, защото защитата, която би се постигнала с нея ще бъде по-широка, тъй като ще обхване както лицата, упражняващи адвокатска професия, така и съпругът, възходящите и низходящите роднини на обвиняемия, които встъпват като защитници по наказателни дела.

Допълването на законовия регламент ще осигури възможността защитникът да осъществява ефективна и резултатна защита чрез безпрепятствено упражняване напредоставените му права и недопускане тяхното ограничаване, което ще гарантира пълноценното упражняване правото на защита на обвиняемия.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бейтс, Е., К. Бъккли, М. О'Бойл, К. Уорбрик, Д. Харис, Право на Европейската конвенция за правата на човека, С.: Сиела, 2015 // **Beyts, E., K. Bakli, M. O'Boyl, K. Uorbrik, D. Haris**, Pravo na Evropeyskata konventsiya za pravata na choveka, S.: Siela, 2015.

Велчев, Б. Престъпления от частен характер. С.: Сиела, 2015 // **Velchev, B.** Prestapleniya ot chasten karakter. S.: Siela, 2015.

Велчев, С. П. Ръководство по углавния процес. Т. II. Съдопроизводство. Предмет и движение на процеса. С.: Придворна печатница – 1924 г. // **Velchev, S. P.** Rakovodstvo po uglavniya protses. T. II. Sadoproizvodstvo. Predmetidvizhenienaprotsesa. S.: Pridvorna pechatnitsa – 1924 g.

Доковска, Д. Защита по н. д. № 596/2015 г. по описа на ВКС. – Адвокатски преглед, 2015, № 9, с. 25 – 31 // **Dokovska, D.** Zashtitata po n. d. № 596/2015 po opisana VKS. – Advokatski pregled, 2015 g., № 9, s. 25 – 31.

Павлов, С. Осигуряване на гражданите право на защита в наказателния процес на НРБ. С.: БАН, 1986. // **Pavlov, S.** Osiguryavane na grazhdanite pravo na zashtitata v nakazatelniya protses na NRB. S.: BAN, 1986.

Раймундов, П. Обида и клевета. С.: Феней, 2009. // **Raymundov, P.** Obida i kleveta. S.: Feneya, 2009.

Трендафилова, Е. Защитникът в наказателния процес на Република България. С.: Софи-Р, 1992. // **Trendafilova, E.** Zashitnikat v nakazatelniya protses na Republika Balgariya. S.: Sofi-R, 1992.

Чинова, М., П. Панова. Новата директива относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство. – Норма 2014, № 2, с. 1 – 10; № 3, с. 55 – 78. // **Chinova, M., P. Panova.** Novata direktiva otnosno pravoto na dostap do advokat v nakazatelното производство. – Norma 2014, № 2, s. 1 – 10; № 3, s. 55 – 78.